

pregledni znanstveni članek
prejeto: 1999-02-11

UDK 904 (497.4 Koper)

PRISPEVEK K POZNAVANJU POZNORIMSKE IN ZGODNJESREDNJEVEŠKE UVOŽENE KERAMIKE KOPRSKEGA OTOKA

Tomislav KAJFEŽ
SI-1000 Ljubljana, Župančičeva 4
Draško JOSIPOVIČ
SI-4000 Kranj, Oldhamska 8

IZVLEČEK

V zadnjih petnajstih letih je razmah gradbene dejavnosti v starem mestnem jedru Kopra sprožil številna zaščitna arheološka izkopavanja in sondiranja, ki so jih izvedli Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, Pokrajinski muzej Koper in njihovi zunanji sodelavci. V sestavku so prikazani rezultati treh zaščitnih arheoloških raziskav v Kopru, na vrtu Škofijskega ordinariata avgusta 1989, na dvorišču Radia Koper-Capodistria julija in avgusta 1990 in v pritličnih prostorih stavb na Garibaldijevi 30 in Župančičevi 25, 27 oktobra 1990, ki sva jih izvedla za MZVNKD Piran.

Drobne arheološke najdbe predstavljajo za datiranje pomembni fragmenti naslednjih keramičnih posod: afriške sigilate, afriških oljenk, amfor severnoafriške in vzhodnomediterranske produkcije, malih amfor, vrčev in grobe domače keramike. Najdbe časovno obsegajo obdobje od 4. do vključno 7. stoletja, kar kaže na primernost Koprskega otoka za poselitev v nemirnem času pozne antike in preseljevanja ljudstev.

Ključne besede: arheološka izkopavanja, keramika, zgodnji srednji vek, poznorimska doba, Koper

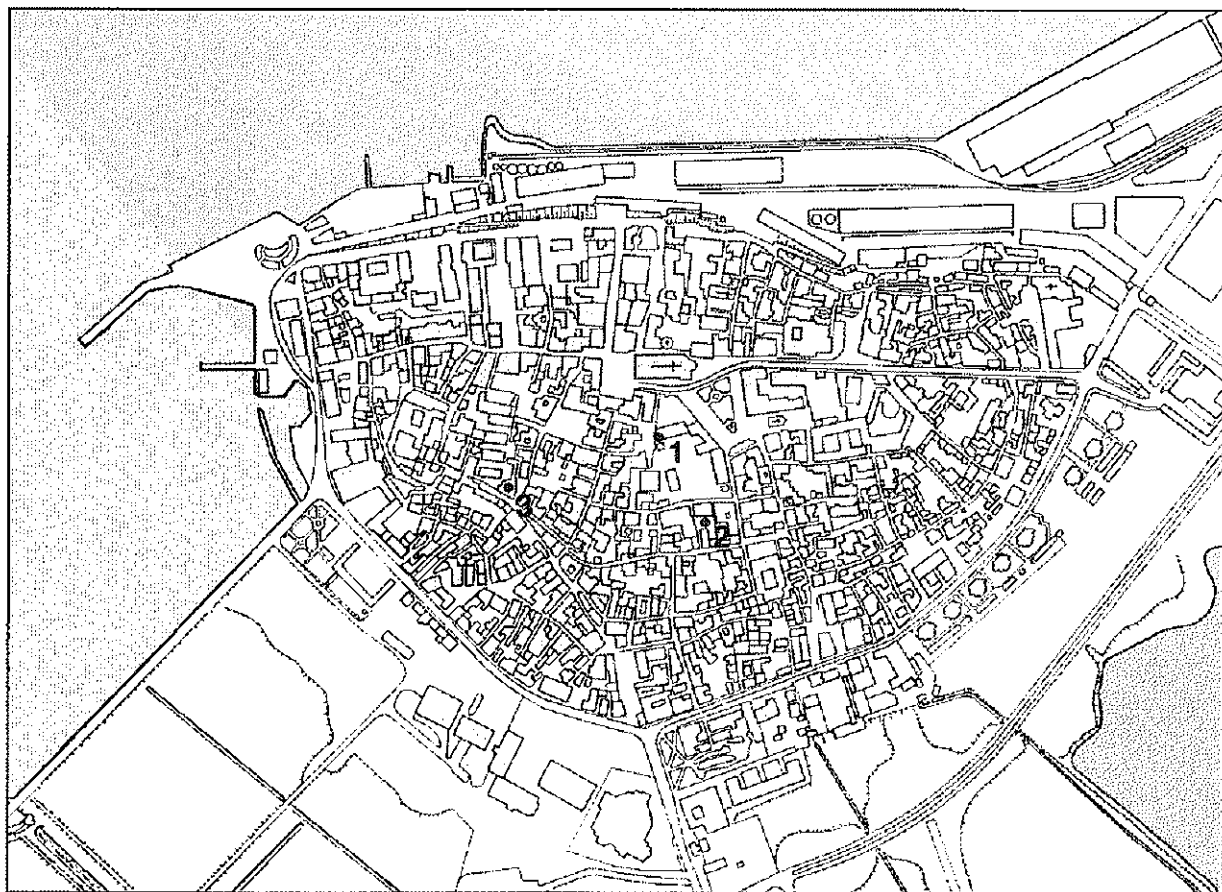
CONTRIBUTO ALLA CONOSCENZA DELLA CERAMICA D'IMPORTAZIONE TARDOROMANA E ALTOMEDIEVALE DELL'ISOLA DI CAPODISTRIA

SINTESI

In quest'ultima quindicina d'anni lo sviluppo dell'edilizia nel centro storico di Capodistria ha avuto come conseguenza l'avvio di numerosi scavi archeologici e di sondaggi, eseguiti dall'Istituto intercomunale per la tutela dei beni naturali e culturali di Pirano, dal Museo Regionale di Capodistria e da loro collaboratori esterni. Nello studio sono presentati i risultati di tre scavi archeologici eseguiti dagli autori per conto dell'Istituto intercomunale di Pirano e cioè nell'orto dell'ordinariato vescovile, nell'agosto del 1989, nel cortile di Radio Koper-Capodistria, nel giugno e nell'agosto del 1990 e al pianterreno degli edifici in Via Garibaldi 30 e in Via Župančič 25, il 27 ottobre 1990.

I ritrovamenti minuti sono costituiti da frammenti, importanti per la datazione, dei seguenti recipienti di ceramica: sigillate africane, lucerne africane, anfore nord africane e levantine, piccole anfore, boccali e ceramica indigena grezza. I ritrovamenti risalgono ad un periodo compreso fra il IV ed il VII secolo e dimostrano l'idoneità all'insediamento dell'isola di Capodistria nei burrascosi secoli della tarda Antichità e della trasmigrazione dei popoli.

Parole chiave: scavi archeologici, ceramica, alto medioevo, periodo tardo antico, Capodistria

Koper: 1 - Škofijski ordinariat, Trg Brolo 11; 2 - Radio Koper-Capodistria, Ulica OF 14; 3 - Garibaldijeva 30, Župančičeva 25, 27.

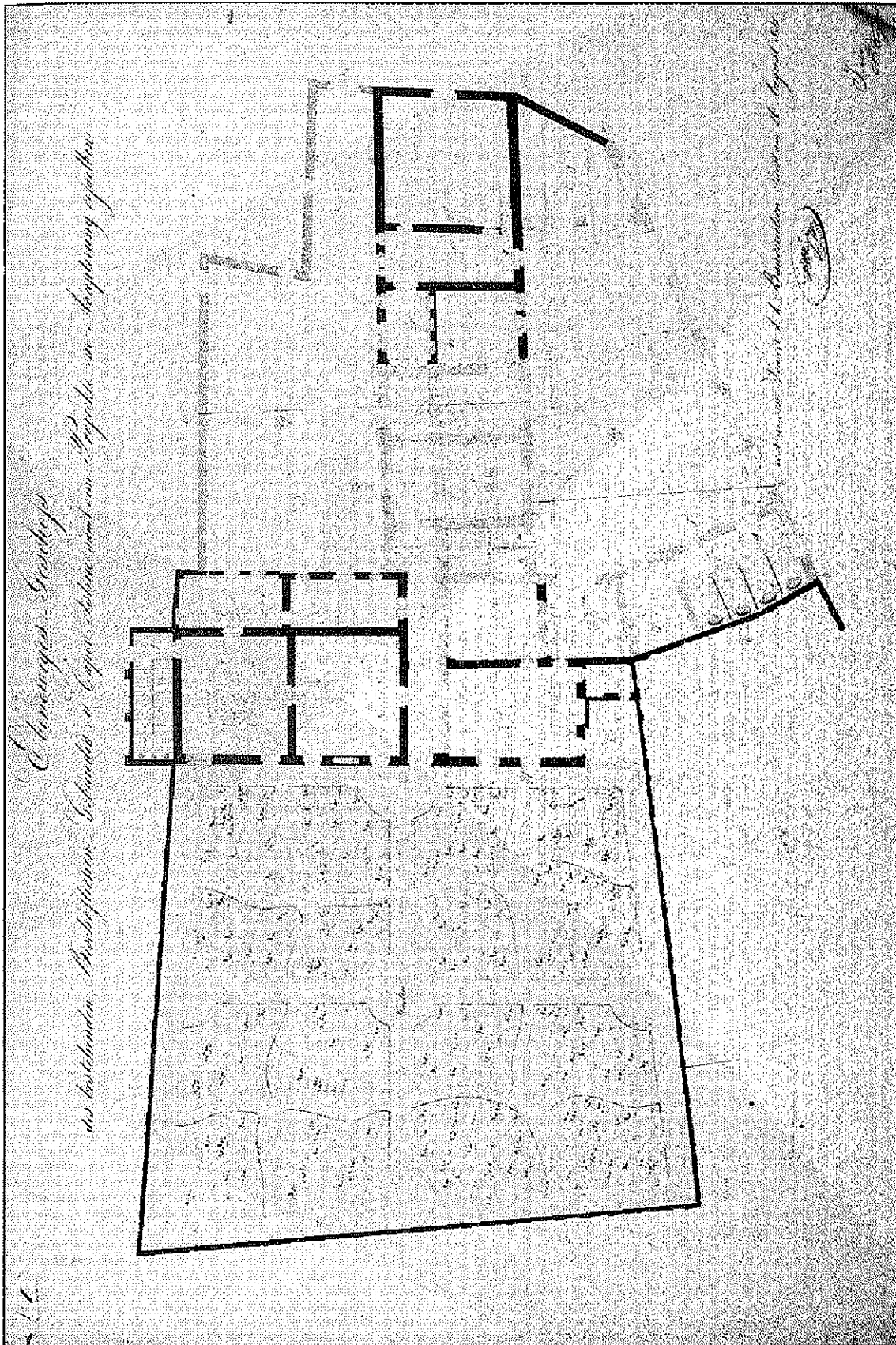
UVOD

V osemdesetih letih je bil razmah gradbene dejavnosti v starem mestnem jedru Kopra povod za številne zaščitne arheološke raziskave, ki so jih izvedli MZVNKD Piran, Pokrajinski muzej Koper in njihuni zunanji sodelavci. Po obsežnih izkopavanjih na nekdanjem Kapucinskem vrtu v letih 1986-1987, ki so dala pomembne rezultate (R. Cunja, 1996) je v letih 1989-1998 sledilo več manjših izkopavanj in sondiranj na različnih lokacijah po Kopru. Večina med njimi je prinesla zanimive podatke, ki dobro dopolnjujejo ugotovitve s Kapucinskega vrta. Da nova odkritja ne bi ostala v senci velikih izkopavanj na Kapucinskem vrtu, objavlja v pričujočem prispevku izbor najdb s treh lokacij: vrt Škofijskega ordinariata (Trg Brolo 11), dvorišče Radia Koper-Capodistria (Ulica OF 14) in prtični prostori stavb Garibaldijeva 30 in Župančičeva 25, 27.

ŠKOFIJSKI ORDINARIAT, TRG BROLO 11

Pred gradnjo prizidka k palači Škofijskega ordinariata (parc. št. 1373/1 k.o. Koper) je MZVNKD Piran avgusta 1989 izvedel zaščitna arheološka izkopavanja na 81 m² površine. Na največji globini 2,40 m je bila dosežena arheološko sterilna osnova. Kulturne plasti obsegajo skoraj kontinuirano vsa obdobja od 19. stoletja do poznorimske dobe. V slednji smo odkrili depozit kamenja s fragmenti tegul in imbreksov. Iz te mase smo izluščili fragmente afriške sigilate, afriških oljenk, amfor in grobe keramike za vsakodnevno uporabo. Na dnu izkopa smo odkrili v sterilno ilovico vkopano manjšo odpadno jamo in s ploščatimi kamni obloženo poglobitev za leseno stojko (T. Kajfež, M. Stokin, 1990).

Med najdbami izstopajo odlomki značilnih keramičnih posod, kot je odlomek afriške sigilate (T. 1:1), ki je blizu tipu Hayes 104 c (J. W. Hayes, 1972: 163 s) in na Kapucinskem vrtu ni bil odkrit.

Koper, škofjska palača in vrt v prvi polovici devetnajstega stoletja (Državni arhiv Trst).
Capodistria, Bishop's palace with the garden in the first half of the 19th century (State archive, Trieste).

Tipološko ožje neopredeljiv je nosek afriške oljenke (T. 1:2), ki je v literaturi napačno naveden pod najdiščem Škofije (Ph. M. Pröttel, 1996: 238 s, T. 26:16).

Sledita fragment severnoafriške poznorimske cilindrične amfore s prstanasto odebeljenim ustjem (T. 1:3) in fragment amfore z navzdol podaljšanim spodnjim robom s tipično koničasto obliko v profilu (T. 1:4), ki spada v veliko skupino amfor tipov Keay 61 in 62 (S. J. Keay, 1984: 303 ss; R. Cunja, 1996: 109s).

V ta sklop sodita tudi fragmenta vzhodnomediterranskih amfor (T. 1:5,6), ki spadajo v skupino zelo razširjenih amfor tipa Keay 65, LR 2 z značilnim glavničastim okrasom v obliki gostih vzporednih vodoravnih kanelur v zgornjem delu trupa, ki včasih lahko potekajo rahlo valovito (T. 1:6). Na Obali je to zelo pogost tip (R. Cunja, 1996: 113 s; D. Snoj, 1998a: 51; 1988b: 54; V. Vidrih Perko, 1994: 242) in je zastopan tudi na Sv. Pavlu nad Vrtovinom (D. Svolsjak, 1985: T. 3:46-48).

Izkopan je bil tudi fragment ročaja enoročajnega vrca (T. 1:7).

Groba kuhinjska keramika za vsakdanjo uporabo, ki predstavlja lokalno proizvodnjo na prostoru Istre in njene soseščine, je zastopana z njeno značilno obliko lonca z izvihanim ustjem in v večini primerov okrašenega s snopasto valovnico (T. 1:8-11). V funkcionalni zvezi z lonci so konični pokrovi z neprofiliranim robom in okroglim gumbastim držajem (T. 1:12); podobni so znani tudi s Kapucinskega vrta (R. Cunja, 1996: 126).

RADIO KOPER - CAPODISTRIA, ULICA OF 14

Na notranjem dvorišču stavbe Radia Koper-Capodistria (parc. št. 660/1 k.o. Koper) je MZVNKD Piran po predhodnem sondiranju julija 1990 avgusta istega leta razširil izkop na 64 m² površine. Stratigrafska slika je podobna tisti na vrtu Škofiskega ordinariata, le da se sterilna osnova pojavi na globini 2,00 m. Nad arheološko sterilno rumenkasto ilovico je cca. 0,10 m debela zelenkasto rumena ilovica, ki predstavlja poznorimsko kulturno plast. V njej smo izkopali odlomke afriške sigilate, amfor, grobe kuhinjske keramike in dele strešne kritine (tegula in imbreks). Sledov arhitekturnih ostankov nismo odkrili (T. Kajfež, 1991). Med drobnimi najdbami so bili odlomki značilnih keramičnih posod. V Kopru je najpogosteje zastopana oblika afriške sigilate širok krožnik z odebeljenim ustjem na nizki nogi tipa Hayes 105 (T. 2:1), (R. Cunja, 1996: 98 s; D. Snoj, 1998c: 60, T. 1:2). Sledijo deli afriških cilindričnih amfor velike skupine tipov Keay 61 in 62 (T. 2:2-8), za katere je značilna velika variabilnost ustij in konic (S. J. Keay, 1984: 303 ss in 309 ss; R. Cunja, 1996: 109s). Nadalje je bil najden odlomek enoročajnega vrčka (T. 2:9). Zastopani so tudi fragmenti zelo razširjenih vzhodnomediterranskih amfor tipa Keay 65, LR 2 (T. 3:1-3). Nazadnje so še odlomki grobe kuhinjske keramike (T. 3:4,5).

PRITLIČJA STAVB GARIBALDIJEVA 30 IN ŽUPANČIČEVA 25, 27

V petih pritličnih prostorih stavb Garibaldijeva 30 in Župančičeva 25, 27 (parc. št. 734 in 735 k.o. Koper) je MZVNKD Piran oktobra 1990 izvedel sondiranje v večjem obsegu na 100 m² površine. Proti pričakovanjem so bili poznorimski ostanki odkriti relativno plitko pod površjem, pravzaprav neposredno pod obstoječim tlakom. Taka situacija je za topografsko področje Kopa izjemna, saj se kvalitetni arheološki ostanki v povprečju pojavljajo na globini cca. 1,50 m. V strnjeni kulturni plasti smo v vseh petih prostorih izkopali številne odlomke afriške sigilate, afriških oljenk, amfor, grobe kuhinjske keramike, strešnikov, tlakovcev, ploščato keramično vretence in slabo ohranjen bronast novc, podrobneje nedoločljiv (1.-2. stoletje, Dp. Rom. RIC?). Izkopali smo tudi dve vrsti zidov v suhozidni tehniki s slabše vezano malto. Potekali so v smeri sever-jug in so predstavljali dele večje neizkopane arhitekture (D. Josipovič, T. Kajfež, 1991).

Med izkopanimi odlomki keramičnih posod je bil tudi fragment skodelice iz afriške sigilate (z ovratnikom), v njeni razvojno najmlajši obliki tipa Hayes 91D (T. 3:6). Med najmlajše oblike sodi skodelica afriške sigilate z zaobljenim ostenjem in vodoravno navzven izvihanim ustjem na srednje visoki nogi tipa Hayes 108 (T. 3:7). Kot najbolj razširjen oblika afriške sigilate so bili tudi tukaj številno zastopani široki krožniki z odebeljenim ustjem na nizki prstanasti nogi tipa Hayes 105 (T. 3:8,9; T. 4:1-4). Med afriške oljenke, poimenovane v literaturi tudi z oznako starokrščanske, zaradi pretežno krščanske motivike na njih, ali mediteranske, kar morda bolje od oznake afriške opredeljuje prostor njihove provenience oziroma produkcije, ki ni omejena zgolj na severno Afriko, sodita dva fragmenta (T. 4:5,6). Prispadata oljenkama iz velike skupine oblik Hayes II (S. J. Hayes, 1972: 314) in imata najbližje paralele na Kapucinskem vrtu (R. Cunja, 1996: 103 s).

Zanimiva je imitacija afriške oljenke, ki je lokalni proizvod iz slabo prečiščene glin, grobe izdelave in z enostavnim okrasom v obliki plastičnih reber na njenem disku in ramenu (T. 4:7). Najboljša in najbližja paralela je na Kapucinskem vrtu (R. Cunja, 1996: 106, T. 20: 231). Severnoafriške cilindrične amfore predstavljajo odlomki amfor s prstanasto odebeljenim ustjem (T. 5:1) in amfor z navzdol podaljšanim spodnjim robom ustja in s tipično koničasto obliko v profilu (T. 5:2-8), ki spadajo v že omenjena tipa Keay 61 in 62 (S. J. Keay, 1984: 303 ss). Prisotni so bili tudi odlomki vzhodnomediterranskih amfor tipa Keay 65, LR 2 (T. 6:1-4). Sledijo odlomki male amforice - poznega spatejona (T. 6:5), ustji enoročajnih vrčkov (T. 6:6,7), zgornji del lončka (T. 6:8) in odlomek spodnjega dela lončka z ročajem (T. 6:9). Zanimiv je fragment tordiranega ročaja posode neznanega tipa (T. 6:10). Podobna, podrobneje neopre-

deljena fragmenta tordiranih ročajev sta znana še s Sv. Pavla nad Vrtovinom (D. Svoljšak, 1985: 215, T. 8:138) in s Štanjela (V. Vidrih Perko, 1997, Fig. 5:19). Na koncu je še odlomek lonca z navzven izvihanim ustjem, ki predstavlja grobo kuhinjsko keramiko (T. 6:11).

Območje nekdanjega Koprškega otoka je kot arheološko najdišče zaključena celota, ki je bila v svoji dolgoletni zgodovini že dokončno pozidana in urbanizacijsko končana. Vsi arheološki zaščitni posegi na različnih lokacijah po Koprju po fragmentih odkrivajo eno samo najdišče. S tem se mozaična podoba poznorimske in zgodnjesrednjeveške naselbine počasi in vztrajno dopolnjuje že poldrugo desetletje.

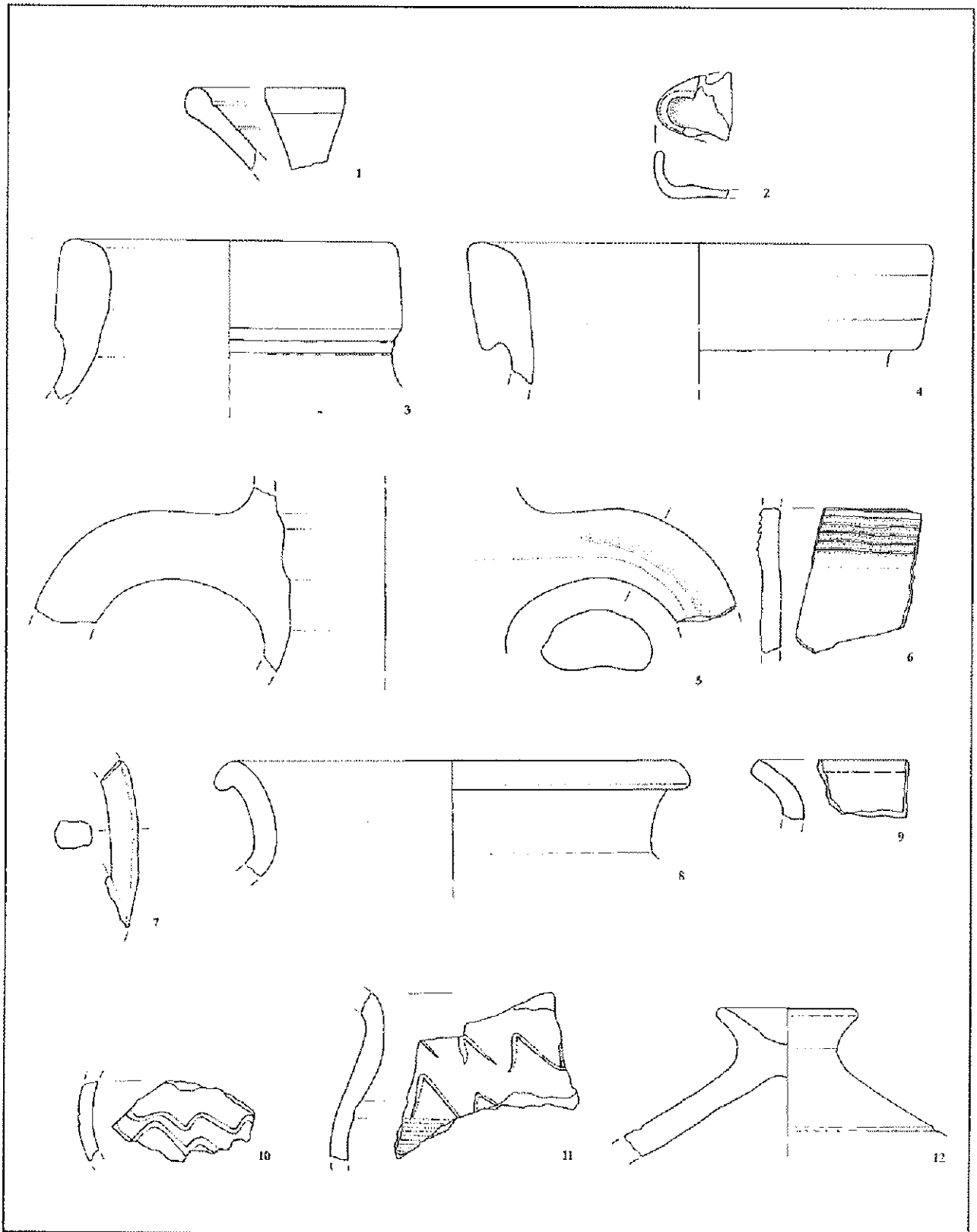
Groba stratigrafska podoba je na nekdanjem otoku dokaj enotna in enostavna: pod depoziti mlajših noveških in srednjeveških obdobij se v relativno tanki plasti zelenkasto rumene ilovice nahajajo kulturni ostanki zgodnjesrednjeveške in poznorimske dobe. Ta plast leži neposredno na rumeni ilovici, ki je kombinacija flišne preperelíne in pollovičene cone nekdanjih pleistocenskih puhlic, kot na primer v Savudriji, in je vsaj zazdaj arheološko sterilna. Kot je pravilno ugotovil že M. Župančič (1997: 214), v njej ni prazgodovinskih najdb. Zgodnjerimske najdbe so v Koprju redke, kar je zaradi bližine Sermina do neke mere pričakovano. Prava kontinuiteta poselitve se v Koprju prične s poznorimskim obdobjem in traja do danes (M. Stokin, 1993: 29 ss). Današnje vedenje nam poznorimsko in zgodnjesrednjeveško naselbino prikazuje v skromni arhitekturni podobi in urbanistično neskljenjeno, kar pa bo lahko ovrženo ob intenziviranju arheoloških terenskih del v prihodnosti. Za poznorimsko in zgodnjesrednjeveško arhitekturo je v Koprju značilna kombinacija solidno grajenih kamnitih temeljev stavb in lesenih pomožnih konstrukcij, obojih kritih z opeko.

Predstavljen izbor keramičnega gradiva z opisanih lokacij nam daje naslednjo sliko. Fino namizno posodje predstavljajo krožniki afriške sigilate tipov Hayes 104c in 105, ki izvirajo iz severnoafriških delavnic s področja današnje Tunizije. Oba tipa spadata v drugo polovico 6. stoletja in segata še v začetek 7. stoletja (J. W. Hayes, 1972: 166 in 169). Skodelica iz afriške sigilate z ovratnikom tipa Hayes 91D je razvojno najmlajša v skupini

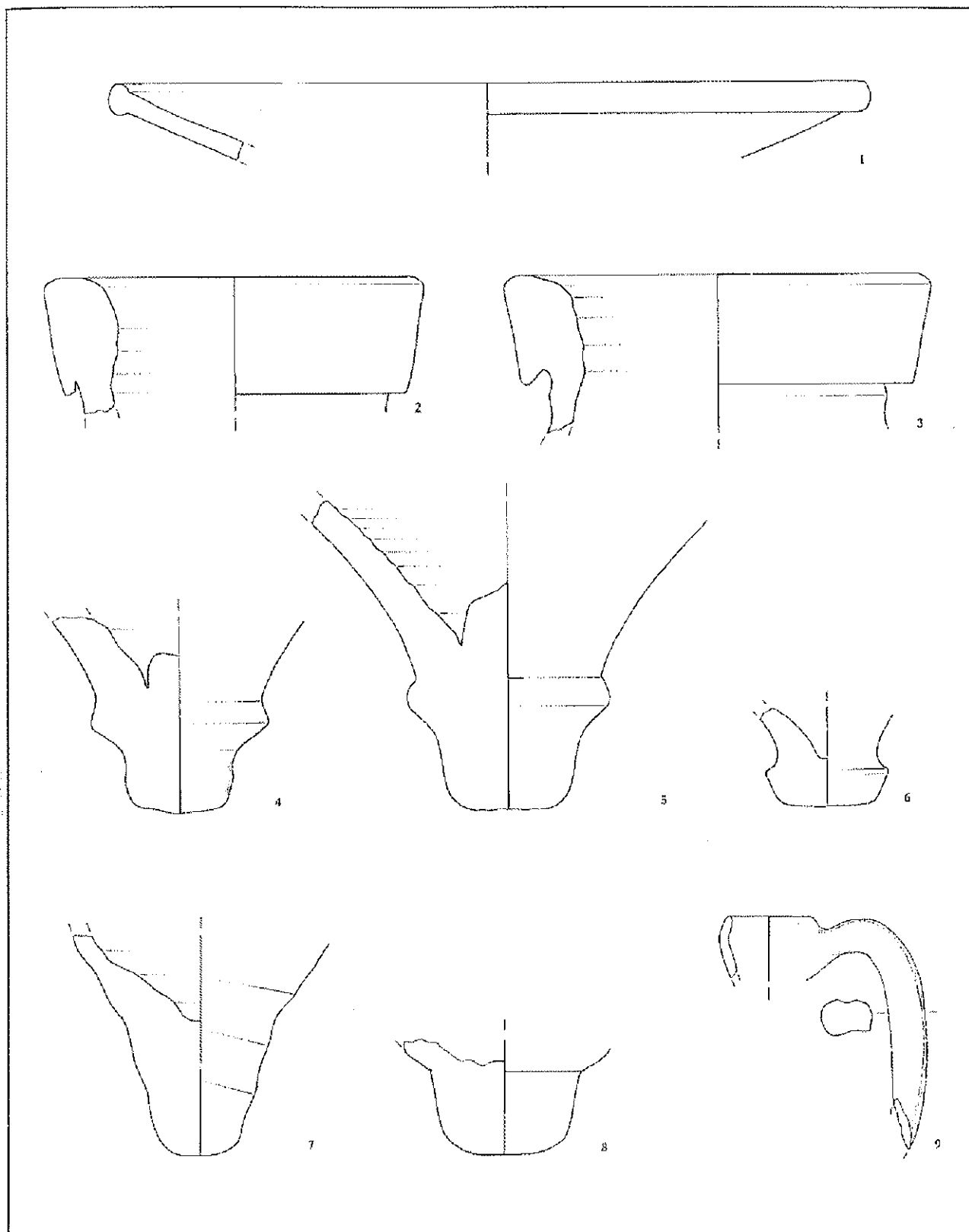
91 in datira v prvo polovico 7. stoletja (J. W. Hayes, 1972: 144). V zgodnje 7. stoletje prav tako sodi polkroglasta skodelica oblike Hayes 108 (J. W. Hayes, 1972: 171). Vzporedno s produkcijo afriške sigilate in v tesni zvezi z njo je potekala, pogosto v istih delavnicah tudi produkcija oljenk (R. Cunja, 1996: 103s). Naša primera pripadata tipu II po Hayesu (1972: 314), ki je datiran v 5. in 6. stoletje. Lokalno izdelana imitacija afriške oljenke je nekoliko mlajša in je datirana v časovni okvir med 6. in začetkom 7. stoletja, kot podobna oljenka s Kapucinskega vrta (R. Cunja, 1996: 107). Tako kot afriška tera sigilata imajo tudi poznorimske cilindrične amfore svoj izvor na prostoru današnje Tunizije. Težišče njihove razprostranjenosti je Mediteran, srečamo jih tudi v jadranskem prostoru in širše (R. Cunja, 1996: 109s). Obe v prispevku predstavljene podskupini severnoafriških cilindričnih amfor sta datirani v čas od prve polovice 5. stoletja do sredine 6. stoletja (R. Cunja, 1996: 109 ss). Vzhodnomediterranske amfore tipa Keay 65, LR 2 so prisotne od poznega 4. stoletja do konca 6. in segajo še v 7. stoletje (S. J. Keay, 1984: 352 ss; R. Cunja, 1996: 113 s). Egejski prostor velja kljub različnim mnenjem za najverjetnejše območje njihove izdelave. Obravnavani tip amfor je dokaj številno zastopan tudi v jadranskem prostoru. V Sloveniji jih poznamo tako na Obali kot tudi v širšem prostoru (R. Cunja, 1996: 113 ss; D. Snoj, 1998a: 51; 1998b: 54; V. Vidrih Perko, 1994: 242; D. Svoljšak, 1985: T. 3.46-48). Groba kuhinjska keramika sodi med časovno manj občutljive vrste keramike in je kot taka ožje časovno neopredeljiva (R. Cunja, 1996: 125s). Časovna koncentracija opisanih najdb sodi v 6. in 7. stoletje. Tako je bil nekdanji Koprski otok kot relativno varen kraj poseljen v nemirnem času pozne antike in preseljevanja ljudstev.

ZAHVALA

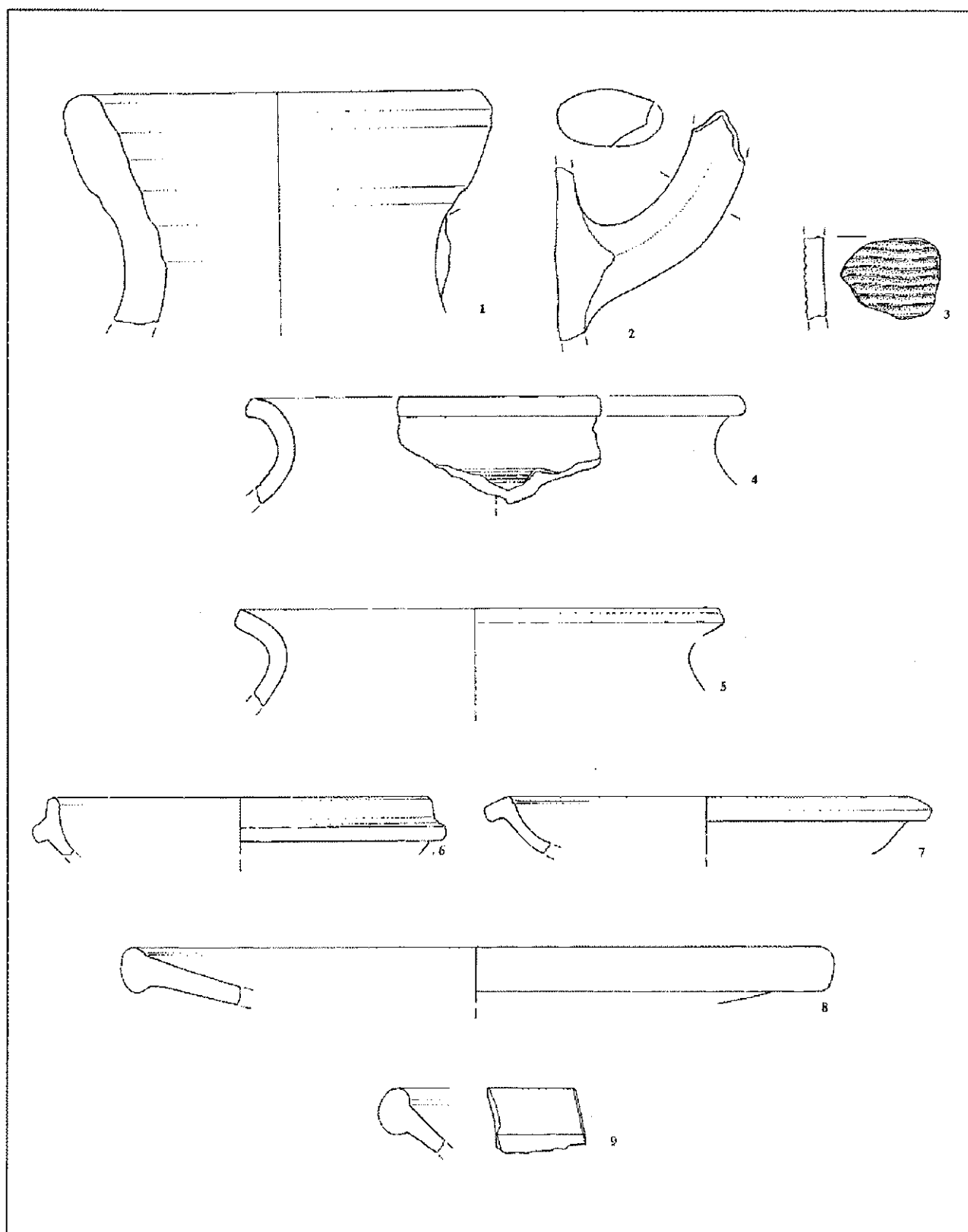
Zahvaljujemo se Marku Stokinu (Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran), ki nama je dovolil objavo gradiva, Idi Murgelj za risbe in Mateju Župančiču (Pokrajinski muzej Koper) za prijazne nasvete.

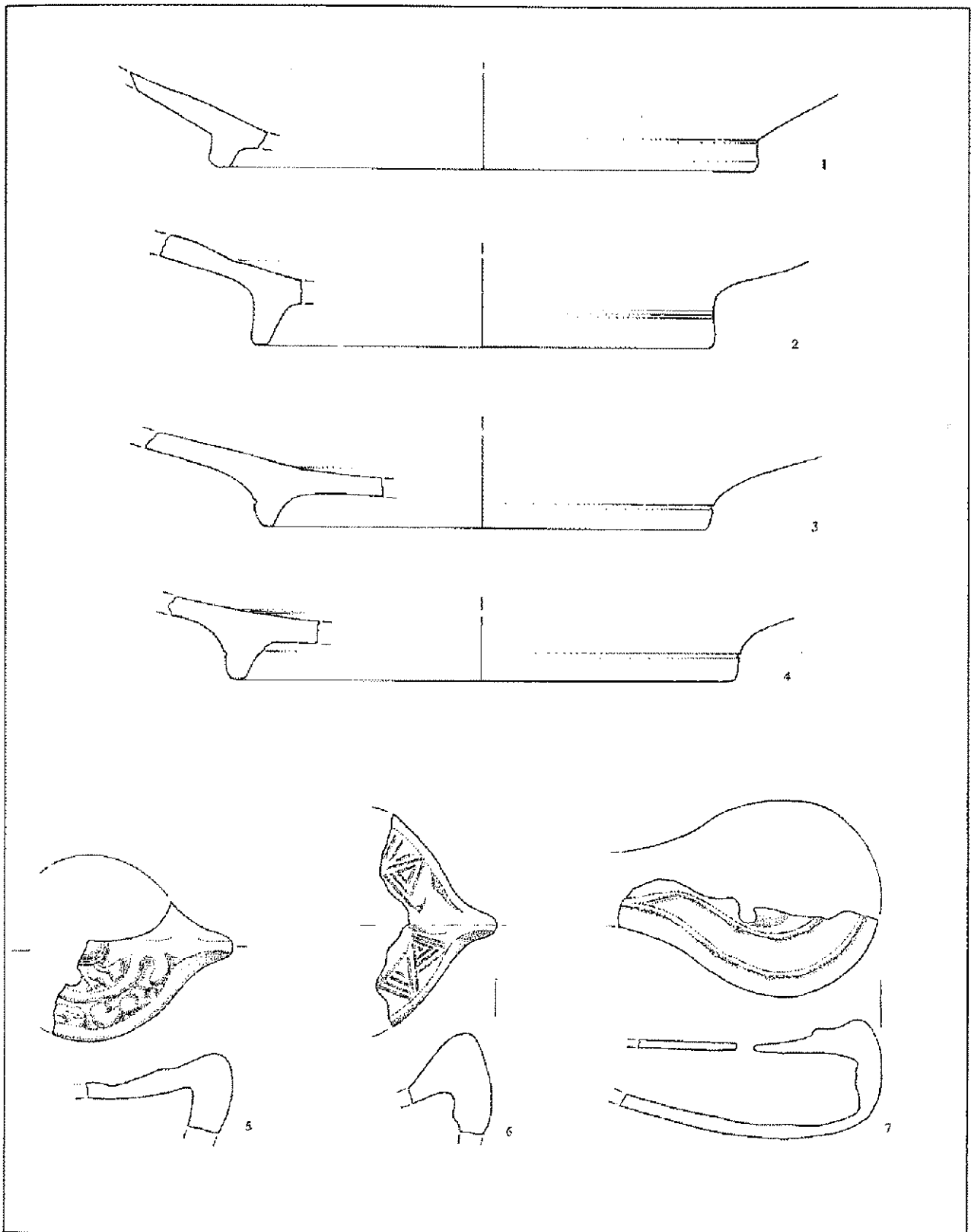
T. 1: Koper, Škofijski ordinariat; M: 1:2

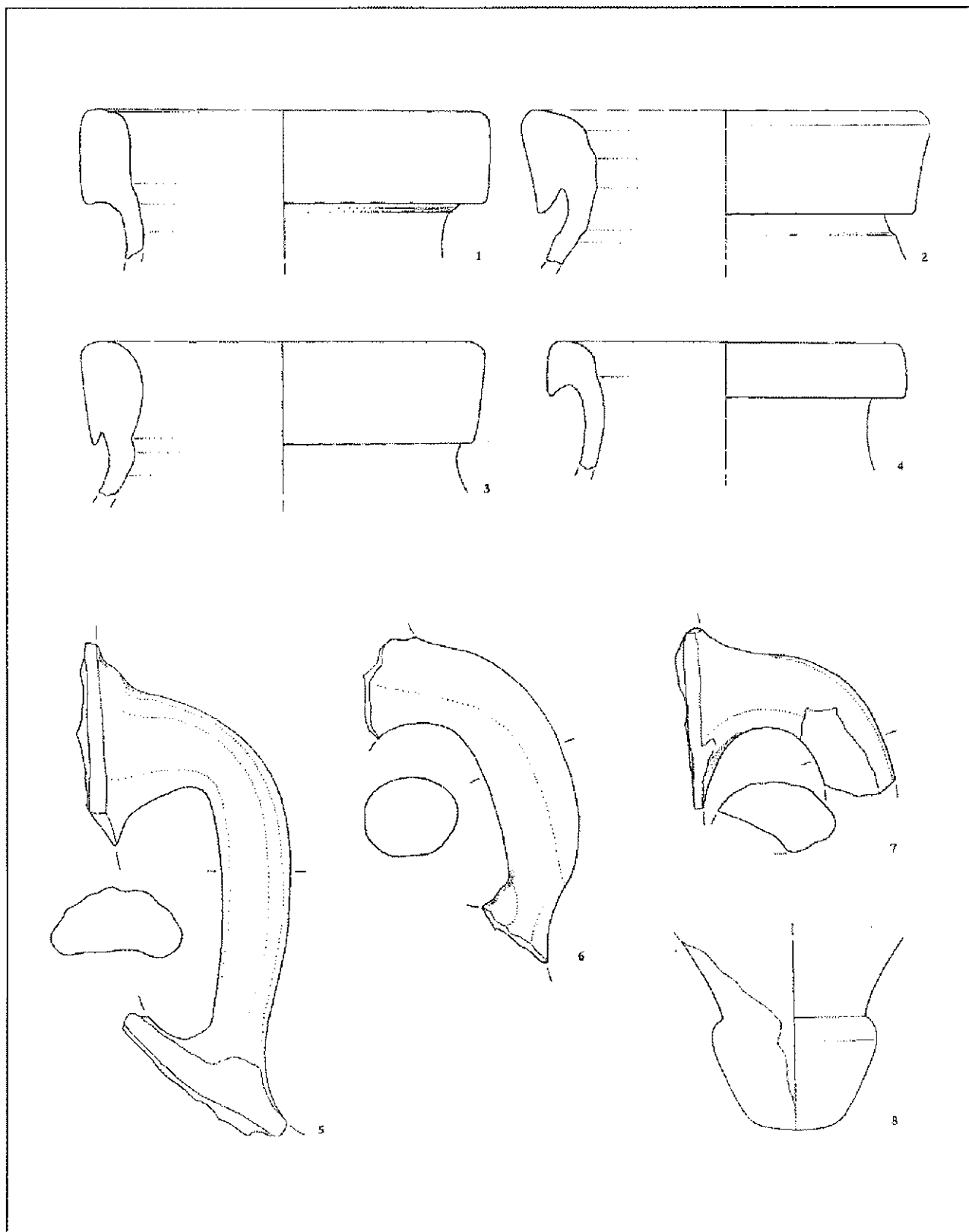
T. 2: Koper, Ulica OF 14; M: 1:2

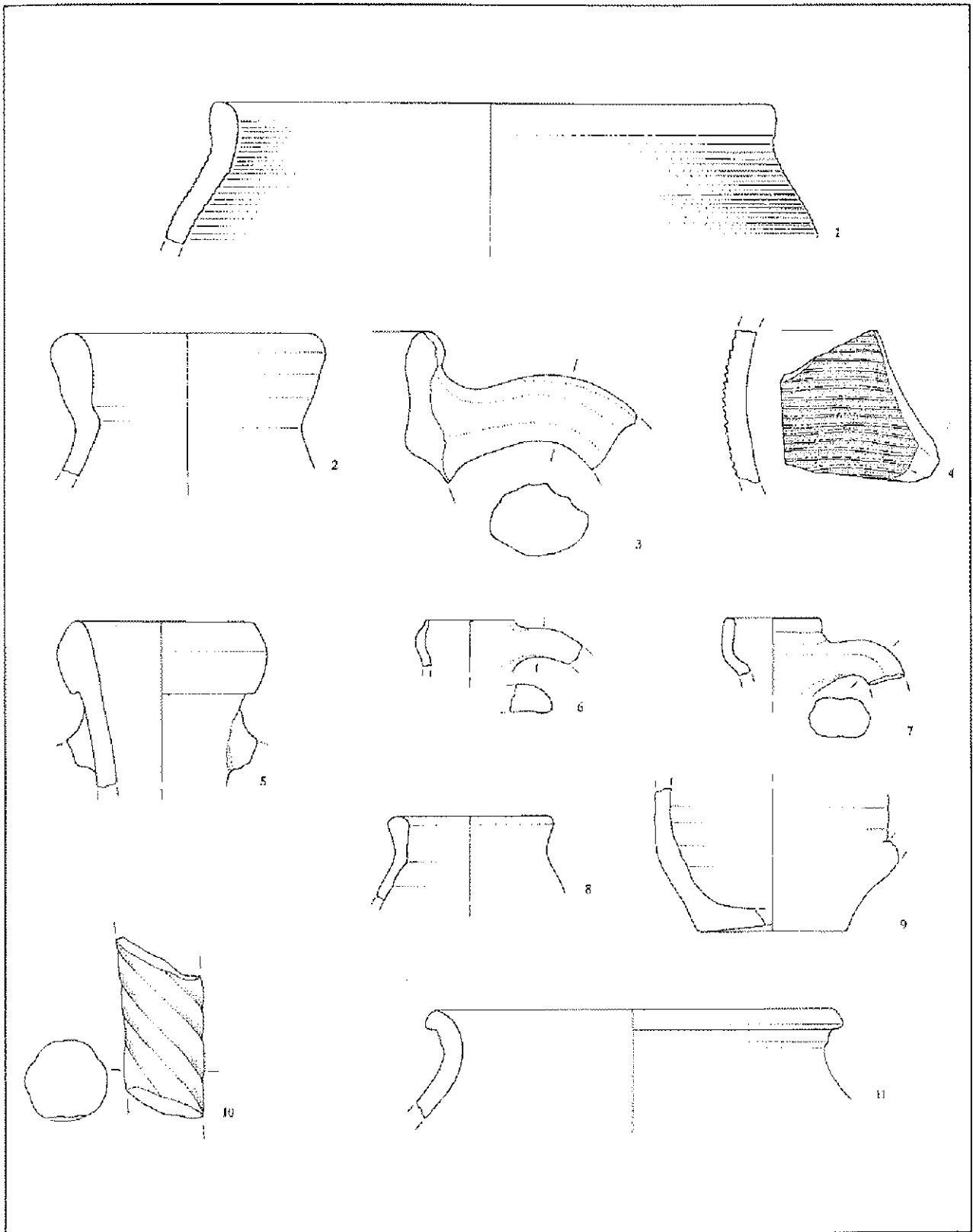
T. 3: 1-5: Koper, Ulica OF 14; 6-9: Koper, Garibaldijeva 30, Župancičeva 25, 27; M: 1:2

T. 4: Koper, Garibaldijeva 30, Župančičeva 25, 27; M: 1:2

T. 5: Koper, Garibaldijeva 30, Župančičeva 25, 27; M: 1:2

T. 6: Koper, Garibaldijeva 30, Župancičeva 25, 27; M: 1:2

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE LATE ROMAN AND EARLY MIDDLE-AGE IMPORTED CERAMICS OF THE ISLAND OF KOPER

Tomislav KAJFEŽ

SI-1000 Ljubljana, Župančičeva 4

Draško JOSIPOVIČ

SI-4000 Kranj, Oldhamska 8

ABSTRACT

In the last fifteen years the expansion of construction works in the old town centre of Koper has triggered numerous protective archaeological excavations and probing, carried out by Inter-community Board for Protection of Natural and Cultural Heritage Piran, Regional Museum Koper and their associates. The article presents the results of three protective archaeological researches in Koper: in the garden of the Bishop's office in August 1989, in the courtyard of Radio Koper-Capodistria in July and August, and on the ground floor of the buildings on Garibaldi Street 30, Župančičeva Street 25 and 27 in October 1990, that we carried out for Inter-community Board for Protection of Natural and Cultural Heritage Piran.

At all the locations the late Roman and early Middle-age cultural layer was present right above the sterile yellow clay, which was found to be at different depths, depending on the thickness of younger deposits. Architectural tracks of late Roman settling on the island of Koper are presented by the remains of firmly built stone foundations of the buildings and caves of supports for wooden constructions, both covered with brick tiles.

Small fragments of ceramic pots such as African sigillates, African oil-lamps, amphorae of north African and east Mediterranean production, small amphorae, jugs, and coarse home ceramics, are very important for determining dates.

The findings include the period from the 4th to the 7th century inclusive, which indicates that the island of Koper was an appropriate place to settle in at the turbulent times of late antiquity and migration of nations.

Key words: archaeological excavations, ceramics, early Middle Ages, late Roman Ages, Koper

LITERATURA

- Cunja, R. (1996):** Poznorimski in zgodnjesrednjeveški Koper (Arheološko izkopavanje na bivšem Kapucinskem vrtu v letih 1986-1987 v luči drobnih najdb 5. do 9. stoletja). Koper.
- Hayes, J. W. (1972):** Late Roman Pottery. London.
- Josipovič, D., T. Kajfež (1991):** Koper. Varstvo spomenikov 33: 220.
- Kajfež, T. (1991):** Koper. Varstvo spomenikov 33: 222.
- Kajfež, T., M. Stokin (1990):** Koper-Škofijski ordinariat. Varstvo spomenikov 32: 178-179.
- Keay, S. J. (1984):** Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean (A typology and economic study: the Catalan evidence). BAR International Series 196(i). Oxford.
- Pröttel, Ph. M. (1996):** Mediterrane Feinkeramik des 2.-7. Jahrhunderts n. Chr. im oberen Adria-raum und Slovenien. Kölner Studien zur Archäologie der Römischen Provinzen 2. Köln.
- Snoj, D. (1998a):** Koper, Cankarjeva 11-15 / Bazoviška 1. Varstvo spomenikov (poročila) 37 (1996): 49-52.
- Snoj, D. (1998b):** Koper, Tovarniška ulica. Varstvo spomenikov (poročila) 37 (1996): 52-58.
- Snoj, D. (1998c):** Koper, Trg Giordana Bruna. Varstvo spomenikov (poročila) 37 (1996): 58-61.
- Svoljšak, D. (1985):** Sv. Pavel nad Vrtovinom (rezultati sondiranja leta 1966). Arheološki vestnik 36: 195-236.
- Stokin, M. (1993):** Kontinuiteta poselitve v mestnih jedrih Kopra, Izole in Pirana. Kultura narodnostno mešanega ozemlja Slovenske Istre (Zbornik-Razprave FF v Ljubljani): 29-40. Ljubljana.
- Vidrih Perko, V. (1994):** Spätantike Keramische Neufunde aus Piran. Acta RCRF 34: 241-248.
- Vidrih Perko, V. (1997):** Some Late Roman Ceramic Finds from the Slovenian Karst Region. Acta RCRF 35: 249-258.
- Župančič, M. (1997):** Urbani razvoj Kopra (prispevek arheologije k poznavanju Kopra). Arheološka iztrazivanja u Istri. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 18: 213-216.